

Natuurlijk mentorschap in de jeugdhulp

Duurzame oplossing voor een complex probleem?

Universiteit van Amsterdam, Forensische Orthopedagogiek

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Oktober 2019

Dr. Levi van Dam

Lotte Heijmans, MSc.

Prof. dr. Geert Jan Stams

Natuurlijk mentorschap in de jeugdhulp

Duurzame oplossing voor een complex probleem?

Universiteit van Amsterdam, Forensische Orthopedagogiek

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van ZonMw, projectnummer 729310004, genaamd:
Duurzame effecten van natuurlijk mentorschap, wat kan een JIM hierin
betekenen?

Oktober 2019

Dr. Levi van Dam

Lotte Heijmans, MSc.

Prof. dr. Geert Jan Stams

Voorwoord

Dit onderzoek is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met de jeugdhulporganisaties Youke en Spirit. In het bijzonder willen we Erik Klaasen en Carolien Konijn bedanken voor hun medewerking. Dank voor het uitzoeken van oude databestanden en benaderen van oud-JIM.

Manon Prins en Judith Holkema hebben als studenten van aan de UvA, forensische orthopedagogiek, geholpen met de opzet en uitvoering van het onderzoek. Dank voor jullie scherpzinnigheid en volharding in het vinden van zoveel mogelijk JIMs.

Susanne Hofte, jurist en onderzoeker aan de Hogeschool Leiden en promovenda aan de UvA, veel dank voor je juridische advies en meedenken over het versterken van de rechtspositie van jongeren en daarmee ook de JIM.

En tot slot alle JIMs die we hebben gesproken, fantastisch dat jullie ons van deze rijke informatie hebben willen voorzien. Dit heeft echt weer een nieuw perspectief op het samenwerken met natuurlijke mentoren gegeven. Daar zullen we in Nederland van profiteren en ook daarbuiten, veel dank voor.

Dr. Levi van Dam

Lotte Heijmans, MSc.

Prof. dr. Geert Jan Stams

Samenvatting

JIM is een nieuwe benadering in de jeugdhulp, waarbij samengewerkt wordt met natuurlijke mentoren uit het sociaal netwerk rondom de jongere. JIM staat voor Jouw Ingebrachte Mentor. Jongeren kiezen zelf een mentor uit hun omgeving. Deze mentor is hun vertrouwenspersoon en hij of zij komt op voor de belangen van de jongere. Daarnaast is de JIM een samenwerkingspartner voor ouders en hulpverlening. Uit onderzoek blijkt dat het hebben van een natuurlijke mentor gunstige effecten heeft voor een jongere op het gebied van welbevinden, fysieke en psychische gezondheid, het sociaal-emotioneel functioneren en het schoolsucces van de jongere. Dit effect is sterker indien de kwaliteit van de mentorrelatie beter is. Met betrekking tot het voorkomen van uithuisplaatsing en het samenwerken met JIMs, zijn eerste positieve resultaten gevonden.

Hoewel onderzoek gunstige effecten van de JIM-benadering op de korte termijn laat zien, ontbreekt onderzoek naar de effecten op de lange termijn. Hoe gaat het met JIMs en jongeren een aantal maanden of jaren na afronding van de hulp? En hoe kijken JIMs terug op het hulpverlenings-traject? Deze vragen staan centraal in dit onderzoek. Daarbij ligt de focus op de volgende domeinen: *betekenisgeving*, wat heeft het betekend JIM te zijn en hoe is er invulling gegeven aan het mentorschap? Is de *relatiekwaliteit* tussen de jongere, JIM en gezinsleden veranderd door het JIM-traject? Hoe is de *ondersteuning* vanuit de hulpverlening ervaren? *Duurzaamheid*, is er na afronding van het traject nog contact met de jongere? En tot slot, hoe gaat het nu met de jongere?

In het huidige onderzoek zijn in totaal zijn 24 (voormalig) JIMs geïnterviewd (14 vrouw, 10 man), uit de regio Amsterdam, Amersfoort en Veenendaal. De leeftijden van de JIMs lopen uiteen van 23 tot 78 jaar ($M = 50$, $SD = 13,7$). Gemiddeld kennen de JIMs de jongeren 9 jaar en 6 maanden ($SD = 5,1$), familieleden niet meegerekend. De hulpverleningstrajecten zijn 6 maanden tot en met 4 jaar geleden afgesloten ($M = 2,3$, $SD = 1,12$).

Ten aanzien van de betekenisgeving, ziet het merendeel van de participanten de JIM niet als een rol, maar als een natuurlijk proces. Een aantal JIMs neemt een andere rol of een andere houding aan tijdens het traject ten opzichte van de rol die ze hiervoor hadden in het leven van de jongere. Vooral het gevoel iets bereikt te hebben en het gevoel invloed te hebben op de jongere worden als waardevol beschouwd. Met betrekking tot de relatiekwaliteit ervaart de meerderheid van de JIMs geen verandering in de kwaliteit van de relatie met de jongere, een aantal JIMs noemde zelfs een positieve verandering in de kwaliteit van de relatie met de jongere en sommigen gaven aan meer spanning en conflict te ervaren, wat niet direct nadelig hoeft te zijn uitgaande van het belang van de jongere.

Over het algemeen zijn de JIMs positief over de ondersteuning vanuit de hulpverlening. Het belangrijkste kritiekpunt is het tekortschieten in het communiceren van de JIM-positie aan andere organisaties en het ontbreken van contact met andere JIMs. Daarnaast geven sommige JIMs aan dat ze erg veel verantwoordelijkheid krijgen, terwijl anderen juist aangeven niet te worden meegenomen in cruciale besluitvorming. Na afronding van het traject heeft bijna niemand meer behoefte (gehad) aan contact met de hulpverlening. Van de JIMs heeft 75% nog contact met de jongere na afloop van het

traject, waarbij de frequentie van het contact over het algemeen afneemt na afronding van het traject. De overige JIMs hebben geen contact meer, maar staan nog wel open voor contact. In meer dan 70% van de situaties is tijdens het hulpverleningstraject een uithuisplaatsing voorkomen, enkele jongeren wonen inmiddels weer thuis of bij een vertrouwd iemand uit de omgeving waardoor het percentage is gestegen naar 80%. In de trajecten waar wel een uithuisplaatsing heeft plaatsgevonden, geven de JIMs aan dat dit voor de jongere beter is, omdat de situatie thuis onhoudbaar was.

Advies: in het keuzep proces van de jongere voor een JIM en tijdens de uiteindelijke samenwerking met de JIM dienen professionals oog te hebben voor eventuele problemen die het proces kan oproepen, waaronder spanning en conflict tussen actoren en soms een verslechtering in de natuurlijke mentorrelatie door de formalisering ervan (de natuurlijke paradox). Daarnaast: organiseer ontmoetingen en stimuleer uitwisseling tussen JIMs, ook als nazorg om het mentorschap duurzaam te laten zijn. Tot slot: hoe verschillend er wordt samengewerkt met deze vertrouwenspersonen uit het eigen netwerk, duidt op willekeur. Daarom dient verkend te worden hoe een verankering in de wet van de rechtspositie van informele mentoren ondersteunend kan zijn aan de Universele Rechten van het Kind. Inspirerende voorbeelden hiervan zien we in België en Denemarken, waar kinderen als gevolg van wetgeving, het recht hebben om mensen uit de eigen omgeving mee te nemen bij belangrijke besluitvorming voor raad en advies. Gezien de recente rapporten in Nederland (De Winter en Samson) over (seksueel) geweld in de jeugdzorg en de omstandigheid dat passende zorg niet altijd beschikbaar is, bijvoorbeeld door wachtlijstproblematiek, lijkt onderzoek naar een versteviging van de rechtspositie van de jeugdige die te maken krijgt met (soms gedwongen) jeugdhulp opportuun.

Dit onderzoek geeft een goed beeld van de verschillende ervaringen van de JIMs, nadat de hulpverlening is afgerond. Het merendeel van de JIMs houdt contact met de jongere na afloop van het hulpverleningstraject en in de meeste gevallen is de dreigende uithuisplaatsing afgewend en woont de jongere thuis of in zijn vertrouwde omgeving. Daarmee is het werken met een JIM een positieve en veelbelovende aanpak in de jeugdhulp, mits deze door alle betrokken partijen op waarde wordt geschat.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Het huidige onderzoek	11
Methode	12
<i>Participanten</i>	12
<i>Procedure</i>	13
<i>Onderwerpen</i>	13
<i>Analyse</i>	14
Resultaten	16
<i>Betekenisgeving</i>	16
<i>Duurzaamheid van het contact</i>	16
<i>Kwaliteit van het contact</i>	17
<i>Huidige situatie jongere</i>	19
<i>Ondersteuning hulpverlening</i>	21
<i>Succesfactoren en verbeterpunten</i>	23
Discussie	25
Conclusie en advies	29
Literatuurlijst	32
Bijlagen	34
<i>Bijlage 1: Topiclijst</i>	34
<i>Bijlage 2: Codeerschema</i>	36
<i>Bijlage 3: Toestemmingsformulier</i>	38

Inleiding

JIM is een nieuwe benadering in de jeugdhulp, waarbij samengewerkt wordt met het sociale netwerk rondom de jongere (Van Dam et al., 2017). JIM staat voor Jouw Ingebrachte Mentor (*JIM: Youth Initiated Mentor*). Jongeren kiezen zelf een mentor uit hun omgeving. Deze mentor is hun vertrouwenspersoon en hij of zij komt op voor de belangen van de jongere. Daarnaast is de JIM een samenwerkingspartner voor ouders en hulpverlening (Schwartz, Rhodes, Spencer, & Grossman, 2013; Van Dam & Verhulst, 2016). In 2013 is voor het eerst gestart met de JIM-benadering als alternatief voor uithuisplaatsing (Van Dam et al., 2017).

Uit onderzoek blijkt dat het hebben van een mentor, zoals een JIM, gunstige effecten heeft voor een jongere. De aanwezigheid van een natuurlijke mentor hangt samen met positieve uitkomsten op het gebied van het welbevinden, de fysieke en psychische gezondheid, het sociaal-emotioneel functioneren en het schoolsucces van de jongere. Dit effect is sterker indien de kwaliteit van de mentorrelatie beter is (Van Dam, Smit et al., 2018; Van Dam, et al., 2019). Interventies die gebruik maken van een mentor zijn dan ook effectief in het verbeteren van de schoolresultaten, gezondheid en sociale, cognitieve en psychologische ontwikkeling van jongeren (Raposa et al., 2019), met name wanneer deze mentorinterventies gericht zijn op een specifiek doel en het gaat om jongeren die behoren tot een risicopopulatie (Christensen, Rhodes, Hagler, Raposa, & Stams, 2019). Ook met betrekking tot het voorkomen van uithuisplaatsing zijn positieve resultaten gevonden. In negentig procent van de gevallen was ambulante hulpverlening met een JIM voldoende, waardoor uithuisplaatsing werd voorkomen, terwijl de problematiek relatief gelijk was aan de controlegroep van uithuisgeplaatste jongeren (Van Dam et al., 2017).

Hoewel onderzoek gunstige effecten van de JIM-benadering op de korte termijn laat zien, ontbreekt onderzoek naar de effecten op de lange termijn. Hoe gaat het met JIMs en jongeren een aantal maanden of jaren na afronding van de hulp? En hoe kijken JIMs zelf terug op hun JIM-traject? Deze vragen staan centraal in dit onderzoek. Daarbij ligt de focus op verschillende domeinen: de betekenisgeving vanuit JIMs, de kwaliteit en duurzaamheid van de relatie tussen jongere en JIM, de huidige situatie van de jongere en de ondersteuning vanuit de hulpverlening. Deze domeinen lichten we hieronder kort toe.

Betekenisgeving

Iedere JIM is uniek en elk traject is anders (Van Dam & Verhulst, 2016). Dit betekent dat de ervaring en betekenisgeving van JIMs sterk uiteen kunnen lopen. Hoe hebben JIMs het traject ervaren? Welke betekenis gaven ze aan de JIM rol? Zien ze zichzelf nog als JIM na afloop van het traject? Naar deze vragen is weinig onderzoek gedaan. Voor de betekenis en ervaring van jongeren is wel meer onderzoek voorhanden. Hun ervaring is over het algemeen positief. Jongeren geven aan dat ze een natuurlijke mentor, zoals een JIM, waarderen vanwege de emotionele steun en praktische hulp. Ze ervaren een natuurlijke mentor als een steuntje in de rug. Iemand die vertrouwen in ze heeft en hen

motiveert om door te gaan in moeilijke tijden (Spencer, Tugenberg, Ocean, Schwartz, & Rhodes, 2016).

Kwaliteit en duurzaamheid van de relatie

Volgens Whitney, Hendricker en Offutt (2011) bepalen twee aspecten de kwaliteit van de relatie: de emotionele band, waaronder het vertrouwen in elkaar, en de hoeveelheid tijd die samen doorgebracht wordt. De bestaande emotionele- en vertrouwensband is, naast duurzaamheid, een van de hoofdpunten van de JIM-benadering (Van Dam & Verhulst, 2016). Veel jongeren hebben een vertrouwensrelatie met iemand buiten het gezin, zoals een zus, vriend, buurvrouw, docent of kennis (Van Dam, Smit et al., 2018). Dit is voordelig doordat veel risicjongeren moeite hebben met het opbouwen van een vertrouwensrelatie gezien er vaak sprake was van een onstabiele thuissituatie (Spencer, Gowdy, Drew, & Rhodes, 2019). Doordat de mentor uit het sociale netwerk komt, kent hij of zij de jongere en het gezin. Deze vertrouwdheid zorgt voor een veilige omgeving voor de jongere (Van Dam & Verhulst, 2016).

Bovendien kan de informele mentor invloed hebben op de jongere die de professionele hulpverlening niet heeft en die ouders ook (tijdelijk) kwijt zijn. Het idee hierachter, vanuit de pedagogische *civil society*, is een gedeelde verantwoordelijkheid voor de opvoeding (Kesselring, De Winter, Van Yperen, & Lecluijze, 2016). Juist tijdens de adolescentie maken jongeren zich los van hun ouders, waardoor het heel natuurlijk en passend is om een andere volwassene als vertrouwenspersoon te zien (Rigter, 2013).

Het is echter wel denkbaar dat de natuurlijke dynamiek van de relatie aangetast wordt op het moment dat een natuurlijke mentor een formele mentorpositie aangemeten krijgt vanuit de hulpverlening. Dit wordt ook wel de *natural paradox* genoemd (Van Dam, Bakhuizen et al., 2018). De nieuwe positie van de JIM kan zorgen voor nieuwe sociale interacties en kan daardoor leiden tot een verandering in de kwaliteit van de relatie met de jongere of het gezin (Harre, Moghaddam, Cairnie, Rothart, & Sabat, 2009). Deze verandering kan zowel positief als negatief zijn (Schwartz et al., 2013). Het is daarom van belang om inzicht te krijgen in de band tussen de jongere, het gezin en de JIM voor, tijdens en na afronding van het traject.

Naast de emotionele binding en de frequentie van het contact, voegt Rhodes (2002) toe dat de geboden hulp vanuit de mentor van invloed is op de kwaliteit van de relatie tussen jongere en mentor. Doordat iedere JIM uniek is en zijn eigen inbreng heeft, ziet deze hulp er vaak anders uit. Als vertrouwenspersoon kan een JIM verschillende vormen van hulp bieden, zoals emotionele ondersteuning door te luisteren, praktische ondersteuning door het aanbieden van vervoer of een slaapplek, conceptuele ondersteuning door mee te denken over keuzes en morele ondersteuning door bijvoorbeeld grenzen te stellen voor een jongere (Van Dam & Verhulst, 2016). Dit onderzoek richt zich daarom ook op het type hulp dan de JIMs voornamelijk geboden hebben tijdens het traject en, indien ze nog contact hebben, hoe dat er nu uit ziet.

Een verondersteld voordeel van de JIM-benadering is de duurzaamheid van de relatie. Een eigen ingebrachte mentor is naar verwachting langer aanwezig in het leven van de jongere dan de hulpverlening. Deze persoon kan dus invloed uit blijven oefenen op de lange termijn (Van Dam, Klein Schaarsberg et al., 2018).

Schwartz et al. (2013) onderzochten de duurzaamheid van een informele mentorrelatie. In 76 procent van de gevallen had de jongere nog contact met zijn of haar mentor negen maanden na afronding van het traject. Dit aantal zakte tot 56 procent bij 38 maanden na afronding van het traject. Ook nam de frequentie van het contact af. De jongeren die nog wel contact hadden met hun mentor presteerden beter op school en werk en vertoonden minder gedragsproblemen. Er werd daarentegen geen verschil gevonden in middelenmisbruik. In Nederland vonden Van Dam, Klein Schaarsberg et al. (2018) dat drie van de vier geïnterviewde jongeren nog contact had met hun JIM drie jaar na afronding van het traject.

Negatieve beëindiging van een mentorrelatie kan schadelijke gevolgen hebben. Bijna alle participanten in het onderzoek van Spencer, Basualdo-Delmonico, Walsh en Drew (2017), omschreven de beëindiging van een formele mentorrelatie, met een vrijwilliger, als verdrietig of teleurstellend. De impact op de jongeren was vaak groter dan ze lieten merken. Het is voor te stellen dat de negatieve beëindiging van een informele mentorrelatie met iemand uit het sociale netwerk nog schadelijker voor de jongere of het gezin is, omdat het hier gaat om een bekend en vertrouwd iemand waarmee het contact dan (al dan niet definitief) wordt beëindigd.

Er kwamen uit het onderzoek van Spencer et al. (2017) vijf oorzaken naar voren voor het beëindigen van de relatie: onvoorziene persoonlijke omstandigheden (zoals verhuizing), onvrede of onverschilligheid vanuit de jongere, onvrede vanuit de mentor, langzame uitdoving van het contact doordat beide partijen er geen moeite in steken en complete stilte vanuit de mentor. Tot slot vonden ze een samenhang met de kwaliteit van de relatie. Sterke relaties tussen jongere en mentor werden vaker beëindigd als gevolg van externe redenen en zwakkere relaties werden vaker beëindigd als gevolg van onvrede of langzame uitdoving.

Huidige situatie jongere

Op de korte termijn, vlak na afronding van een traject, zijn gunstige effecten van natuurlijk mentorschap gevonden op het gebied van het welbevinden, de fysieke en psychische gezondheid, het sociaal-emotioneel functioneren en het schoolsucces van de jongere (Raposa et al., 2019; Van Dam, Smit et al., 2018). Ook zijn jongeren minder vaak uithuisgeplaatst wanneer zij een JIM hadden (Van Dam et al., 2017). Hoe zit dat een aantal maanden na afronding van het traject? Zijn de gunstige effecten van natuurlijk mentorschap nog aanwezig in de huidige situatie van de jongeren?

Ondersteuningsbehoefte hulpverlening

Tijdens het JIM-traject wordt de JIM bijgestaan door de hulpverlening. Het idee hierachter is dat de expertise uit het sociale netwerk gecombineerd wordt met professionele expertise van de hulpverleners (Van Dam & Verhulst, 2016). De JIM-benadering is voor de hulpverlening een nieuwe manier van werken. Zij volgen nu de JIM en het gezin in plaats van dat de hulpverlening de leidende rol neemt.

Hoe de ondersteunende rol er vanuit de hulpverlening uit ziet, verschilt per traject. JIMs geven aan dat ze het vooral belangrijk vinden dat de hulpverlening goed bereikbaar is, snel kan helpen en duidelijke uitleg geeft. Daarnaast willen ze graag goed geïnformeerd worden over de ontwikkelingen rondom de jongere en het gezin (Van Dam & Verhulst, 2016). Hoe kijken JIMs nu na een aantal jaar terug op de ondersteuning van de hulpverlening? Hebben ze iets gemist of zouden ze iets graag anders gezien hebben? Hebben ze bovendien na afronding van het traject nog behoefte (gehad) aan contact of ondersteuning vanuit de hulpverlening?

Het huidige onderzoek

Op dit moment wordt de JIM-benadering op steeds grotere schaal toegepast. Inmiddels wordt er in ruim twintig instellingen in Nederland mee gewerkt. Zeker sinds de transitie van de jeugdhulp naar de gemeenten en het verplichte familiegroepsplan in de Jeugdwet, is de aandacht voor de JIM-benadering toegenomen (Van Dam & Verhulst, 2016).

Toch is enige terughoudendheid met de inzet van een JIM-traject geboden, omdat onderzoek naar de lange termijn effecten ontbreekt. Follow-up onderzoek is hard nodig. Kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van JIMs kan de duurzaamheid en de kwaliteit van de relatie(s) in kaart brengen en tegelijkertijd inzicht geven in de lange termijn gevolgen op het gebied van het welbevinden, de thuissituatie en de school/werksituatie van de jongere. Bovendien kunnen aan de hand van de ervaringen van de JIMs werkzame elementen en verbeterpunten van een JIM-traject geïdentificeerd worden.

In het huidige kwalitatieve onderzoek is gekeken naar de ervaringen van voormalige JIMs uit de regio Amsterdam, Amersfoort en Veenendaal. Voor een volledig beeld van de lange termijn effecten van een JIM-traject zouden meerdere invalshoeken, zoals de ervaring van jongere, ouders en JIM, onderzocht moeten worden. Vanwege de omvang van het huidige onderzoek is echter gekozen om enkel de ervaringen van JIMs centraal te stellen, omdat daar nog weinig wetenschappelijk onderzoek naar gedaan is en zij een goed startpunt vormen voor het verbeteren van de JIM-benadering.

De hoofdvraag van het onderzoek is: Hoe kijken JIMs terug op hun JIM-traject?

Dit is onderverdeeld in zes deelvragen:

- 1) Hoe hebben JIMs het traject ervaren?
- 2) Hoe duurzaam is het opgebouwde contact tussen de JIMs en de jongeren?
- 3) Wat heeft het JIM-traject gedaan met de kwaliteit van de relatie(s) tussen de JIM en de jongeren/de gezinnen?
- 4) Hoe gaat het nu met de jongeren na afronding van het traject?
- 5) Hoe hebben JIMs de ondersteuning van de hulpverlening ervaren?
- 6) Wat zijn volgens JIMs succesfactoren en verbeterpunten van een JIM-traject?

Methode

Participanten

In totaal zijn voor dit onderzoek 48 JIMs benaderd, met 31 daarvan is telefonisch contact geweest, uiteindelijk en hebben 24 (voormalig) JIMs ingestemd met een interview (14 vrouw, 10 man), zie tabel 1. Bij alle JIMs is het traject vanuit de hulpverlening uiterlijk in 2018 afgerond. De leeftijden van de JIMs liepen uiteen van 23 tot 78 jaar op het moment van onderzoek ($M = 50$, $SD = 13,7$). De meeste participanten zijn van Nederlandse afkomst ($n = 21/88\%$). Twee participanten hebben een dubbele nationaliteit, Nederlands/Marokkaans en Nederlands/Surinaams en een participant is Iraakees. Een meerderheid ($n = 15/63\%$) heeft een HBO of WO opleidingsniveau. De relatie tussen JIM en jongere varieert van familielid ($n = 6/25\%$), vriend van de familie ($n = 10/42\%$), vader of moeder van vriend van de jongere ($n = 2/8\%$), buurtgenoot ($n = 2/8\%$) tot buurt of jongerenwerker ($n = 4/17\%$). Gemiddeld kennen de JIMs de jongeren 9 jaar en 6 maanden ($SD = 5,1$), familieleden niet meegerekend.

Tabel 1

JIM	M/V	Leeftijd JIM	Nog contact	Uithuisplaatsing (Voor, tijdens of na traject)	Cijfer traject	Eind-gesprek	Tijd sinds afronding traject
1	V	29	Ja	Ja (eind traject)	8	Nee	3 jaar
2	V	78	Ja	Nee	8	Nee	3 jaar
3	M	45	Ja	Ja (voor traject)	8	Ja	3 jaar
4	M	58	Ja	Nee	8	Ja	1 jaar
5	V	42	Ja	Ja (voor traject)	8	Nee	3 jaar
6	V	62	Nee	Nee	3	Ja	1 jaar
7	V	46	Nee	Ja (eind traject)	8	Nee	3 jaar
8	M	29	Ja	Ja (voor traject)	5	Ja	2 jaar
9	V	23	Ja	Ja (voor traject)	8	Nee	3 jaar
10	V	48	Nee	Nee	8	Nee	1 jaar
11*	V	58	Ja	Ja (tijdens traject)	10	Ja	1 jaar
12**	M	30	Ja	Ja (eind traject)	6	Ja	1 jaar
12**	M	30	Nee	Nee	6	Ja	1 jaar
13	M	50	Ja	Nee	8	Nee	6 maanden
14	M	55	Ja	Ja (tijdens traject)	10	Nee	3 jaar
15	V	43	Ja	Ja (voor traject)	10	Ja	4 jaar

16	M	47	Ja	Nee	9	Nee	4 jaar
17	V	58	Ja	Nee	10	Ja	3 jaar
18	V	64	Nee	Ja (voor traject + tijdens traject)	10	Ja	1 jaar
19	M	35	Ja	Nee	7,5	Ja	4 jaar
20/21***	V/M	65/65	Nee	Ja (tijdens traject)	10	Nee	3 jaar
22	V	38	Ja	Nee	9	Ja	1 jaar
23	M	47	Ja	Nee	9,5	Ja	2 jaar
24	V	70	Ja	Ja (voor traject)	8	Ja	3 jaar
Totalen:	14 vrouw	$M=50$ $SD=13,7$	Ja=75%	Nee=75%	$M=7,8$ $SD=2,16$	Ja=58%	$M=2,3$ $SD=1,12$

*Begeleidde twee jongeren (broer en zus) in een traject.

**Heeft twee verschillende trajecten doorlopen met twee verschillende jongeren.

***Getrouwd stel begeleidde samen een jongere in een traject.

Procedure

De participanten zijn geworven via jeugdhulporganisatie Spirit in Amsterdam (n = 13) en Youké in Veenendaal en Amersfoort (n = 11). De interviews vonden plaats van eind maart 2019 tot eind juni 2019 op een plek waar de participant zich prettig voelde. De interviews duurden tussen de 45 minuten en een uur en zijn door een van de drie onderzoekers afgenomen. De eerste twee interviews zijn samen afgenomen om de betrouwbaarheid te vergroten. In kwalitatief onderzoek is de onderzoeker onderdeel van het meetinstrument (Boeije, 2014). Door de eerste interviews samen af te nemen is er meer overeenstemming bij afname van de overige interviews.

Voor het begin van het interview hebben alle participanten een informed consent getekend (zie bijlage). Hiermee geven ze aan op de hoogte te zijn van de inhoud van het onderzoek en de mogelijkheid de deelname in te trekken. Alle participanten hebben voor het interview mondeling toestemming gegeven om het interview op te nemen. De opnames zijn achteraf uitgewerkt in transcripten die vervolgens ter controle aan de participanten zijn verstuurd. Alle participanten zijn akkoord gegaan met de transcripten en het gebruik van de informatie. Terugkoppeling van de informatie vergroot de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek (Evers, 2015). Ten slotte kregen alle participanten een cadeaubon van 15 euro.

Onderwerpen

Op basis van de onderzoeksvragen is gekozen voor een semigestructureerd interview aan de hand van een topiclijst. Op deze manier wordt er richting gegeven aan het interview maar blijft er ook ruimte

om mee te gaan in het verhaal van de participant (Boeije, 2014). De topiclijst bestond uit vijf onderwerpen.

Betekenisgeving. De nadruk bij betekenisgeving ligt vooral op de ervaring van de JIMs. Er is gevraagd naar wat het voor hen heeft betekend JIM te zijn, hoe ze tegen de JIM rol invullen en of ze zichzelf nog als JIM zien op het moment van onderzoek. Daarnaast is er gevraagd naar mooie en lastige momenten binnen het JIM-traject.

Duurzaamheid van de relatie. De belangrijkste vraag binnen het topic duurzaamheid is of er na afronding van het traject nog contact was met de jongere. Indien dat niet het geval was, werd er gevraagd naar de reden hiervoor. Indien er wel nog contact was, werd er stilgestaan bij de frequentie en de manier van contact.

Kwaliteit van de relatie. Bij kwaliteit van de relatie ging het om de band tussen de JIM en de jongere en de band tussen de JIM en het gezin. In hoeverre is er iets veranderd in de kwaliteit van de relatie door het JIM-traject? Om dit in kaart te brengen is er gevraagd naar de relaties aan het begin van het traject en na afronding van het traject.

Huidige situatie jongere. Aan de participanten is gevraagd of zij wisten hoe het met de jongere ging. Of ze wisten wat de woon- en leefsituatie en school- en werksituatie van de jongere op het moment van het onderzoek was.

Ondersteuningsbehoefte hulpverlening. Tot slot is de ervaring van JIMs met de hulpverlening besproken. Er is gevraagd naar goede aspecten van de ondersteuning van de hulpverlening en naar verbeterpunten of dingen die gemist zijn. Daarnaast is gevraagd naar de afronding van het traject, het eindgesprek, en hoe participanten hier nu op terug kijken. Als laatste is gevraagd of ze nog behoefte hebben gehad aan contact met de hulpverlening na afloop van het traject.

Aan het einde van het interview is een korte vragenlijst afgenomen om demografische gegevens te verzamelen. Hierin is gevraagd naar leeftijd, geslacht, etniciteit, opleidingsniveau, beroep en woonsituatie van de voormalige JIMs. Ook is er gevraagd naar de relatie tot de jongere en indien het geen familie was, hoe lang de JIM de jongere al kende.

Analyse

Om de gegevens te analyseren is gebruik gemaakt van het computerprogramma Nvivo 12 Plus. Dit programma is een hulpmiddel om de verschillende thema's uit de interviews te coderen en te analyseren (Boeije, 2014). Aan de hand van de topiclijst en informatie uit de interviews is, in samenwerking met de andere onderzoekers, een coderingsschema opgesteld (bijlage 2). Deze open codering, of de exploratiefase, was de eerste stap in de analyse. Vervolgens vond axiale codering plaats met als doel het ordenen van de verzamelde data door elk concept en elk kenmerk een unieke code te geven die hetzelfde is over alle verzamelde data (Wester, 2003). Er is regelmatig overleg geweest tussen de onderzoekers over het gebruik en aanpassing van het coderingsschema en afwijkende concepten en kenmerken. Op deze manier is de interne betrouwbaarheid verhoogd (Evers,

2015). Tot slot is selectieve codering toegepast om alle concepten en kenmerken met elkaar te integreren om conclusies te trekken over de verschillende deelonderwerpen.

Resultaten

Betekenisgeving

De betekenis van de JIM titel wordt op verschillende manieren ingevuld. Voor sommige JIMs (n=16) is het een hele natuurlijke rol die in essentie niet verandert door de intrede van de hulpverlening. Deze JIMs geven aan dat ze geen andere rol hebben aangenomen dan daarvoor het geval was, in hun beleving hebben ze het traject niet op zo'n bewuste manier meegemaakt. *Ik deed het eigenlijk gewoon, zo iets doe je toch gewoon.* (vrouw, 38). Het voelde voor hen heel 'natuurlijk' en 'vanzelfsprekend'. De JIM rol wordt ook niet altijd alleen maar gezien in relatie tot de jongere. JIMs benoemen dat ze hiervoor misschien al wel een JIM waren, dat ze wellicht een JIM in de maatschappij zijn, een JIM vanwege hun werk of zelfs een *JIM for life*. Volgens een aantal JIMs is ook voor jongeren het traject slechts een formalisering van de bestaande verhoudingen. *Geef het een stempel, een naam [JIM], maar voor haar maakt dat weinig uit hoor.* (man, 45). *Ik noem het geen JIM maar een bonus-oma.* (vrouw, 58). Ook geeft de meerderheid (n=21) van de JIMs aan dat ze denken dat de jongere er iets aan heeft gehad, ongeacht of dat een kleine of grote invloed was.

De ervaring van de JIMs met het JIM-traject is over het algemeen positief, *het is fijn om iemand te helpen* (man, 50). Vooral het gevoel dat het gelukt is, dat het een goede invloed heeft gehad op de jongere en het gezin, zorgt voor een positieve ervaring van het JIM-traject. *Dat is echt, dat geeft zo'n overwinningsgevoel.* (vrouw, 46). Verder geven JIMs aan dat het fijn is om het vertrouwen te krijgen van het gezin en de jongere. *En als je vraagt, wat vind je het mooie eraan, dan vind ik het vertrouwen dat zij hebben in mij, dat vind ik wel heel mooi.* (vrouw, 51).

Desondanks worden er ook een aantal negatieve ervaringen genoemd. Vooral de tijdsinvestering en de heftigheid van sommige trajecten wordt als erg belastend ervaren. Sommige JIMs (n=8) hadden moeite om door te dringen tot de jongere, anderen (n=5) moesten ervoor waken om niet ingezogen te worden in de problematiek. Het traject wordt zwaar genoemd. *Dit was het diepe niet in, maar gewoon meteen de Middellandse zee in gekieperd.* (vrouw, 46). Daarnaast waren er JIMs (n=3) die aangaven dat ze met het traject niks bereikt hadden. *Weggegooid traject.* (vrouw, 62). *Voor mij was het slimmer geweest om het niet te doen, maar ik heb er geen spijt van.* (vrouw, 48). Deze JIM geeft aan dat ze er geen spijt van had doordat ze het vanuit haar professie wel een interessant traject vindt. Opvallend is dat meerdere (n=15) JIMs hun ervaring omschrijven in termen van werk gerelateerde of persoonlijke ontwikkeling. *Ik denk dat je je wel moet realiseren waar je op instapt. Ook wel omdat ik weet dat er heel veel zware momenten in zitten. Maar het levert mezelf heel veel op, want juist daar mee omgaan en ook met die spagaat, zoals ik dat zei, dat zie ik gewoon als een enorm stuk persoonlijke ontwikkeling.* (man, 58).

Duurzaamheid van het contact

In de interviews is alle JIMs gevraagd of ze nu nog contact hebben met de jongere en het gezin. Er is gevraagd naar de intensiteit van het contact en wanneer er geen contact meer is waar dat aan ligt. De

meeste JIMs (n = 18) hebben nog contact met de jongere, waarvan 2 JIMs aangeven dat het contact tijdelijk onderbroken is, dit vanwege persoonlijke omstandigheden en omdat het contact werd verbroken door het gezin. Deze JIMs hebben echter nu wel weer contact met de jongere en het gezin. *‘Op een gegeven moment kwam ik ze weer tegen, legde ik weer contact met ze. En dat was eigenlijk gewoon als vanouds. In de afgelopen twee weken heb ik ze geloof ik vijf keer gezien ofzo.’* (man, 35).

Het contact van de JIMs die de jongeren nog zien bestaat meestal uit bellen, het sturen van berichten en af en toe afspreken met de jongere. De meeste JIMs geven wel aan dat het contact minder frequent is geworden na afloop van het traject. *Je moet ze ook loslaten hè. Ze is nu 18, ze heeft een vriendje, ze gaat daar wat meer mee om, dus je moet ze loslaten. Laten gaan. En op het moment dat het nodig is, moet je er weer zijn, maar dat is best moeilijk.* (man, 47). Hoewel bij sommige JIMs het contact nog net zo intensief is als tijdens het traject. *‘Ja, ik blijf betrokken in ieder geval. Maar dat komt ook omdat hij nog kind aan huis is bij ons. Dus dan praat je met elkaar.’* (man, 50).

Van de 24 JIMs is er bij 6 helemaal geen contact meer. Een JIM geeft aan dit erg jammer te vinden. Het contact is verbroken door het gezin na een verhuizing. Deze JIM zou graag nog in beeld zijn bij het gezin, maar krijgt geen reactie meer. *‘Ik probeer het wel af en toe. Dan had ik ook een appje gestuurd en die kwam nooit aan, en toen zag ik op een gegeven moment dat ie wel gelezen was, maar dat was dan maanden later. En deze heb ik vorige week gestuurd, en nee die is niet gelezen, dus misschien heeft ze een ander nummer, of, ik weet het niet.’* (vrouw, 64). Een andere JIM geeft aan dat de vriendschap met de moeder van de jongere is gestopt tijdens het traject. *‘Dus daarmee was het voor mij wel klaar. Ik heb toen uiteraard wel gereageerd, van maandag bel ik met Spirit en ik trek mij terug. En dat heb ik ook gedaan.’* (vrouw, 48). Verder geven 2 van de JIMs aan zelf aan het eind van het traject het contact te hebben gestopt. Deze JIMs vonden het traject erg heftig en hebben er voor gekozen om het contact stop te zetten. *‘Ik heb echt zelf even gezegd, ik hou even een beetje afstand. Ik moest ook voor mezelf gewoon even wat dingen op een rijtje zetten.’* (vrouw, 46).

De JIMs die geen contact meer hebben, geven aan dat ze daar nog wel voor open staan. *‘Voor alle drie [vader, moeder en jongere] geldt, als ze me heel hard nodig hebben, mogen ze me altijd bellen. Nu en over 10 jaar nog.’* (vrouw, 62).

Kwaliteit van het contact

Een aantal JIMs (n=11) geeft aan dat er sprake is van een verandering in de band met de jongere voor, tijdens en na het traject. *‘Hele andere omgang hebben we nu. Dat is heel anders dan toen.’* (man, 45). Er zijn zowel positieve als negatieve veranderingen in het contact genoemd. Zo worden onder andere meer vertrouwen, een hechtere band, jongere nog beter leren kennen, meer persoonlijkere gesprekken en volwassener met elkaar omgaan genoemd als positieve veranderingen. *‘De band is absoluut, zeker weten, veranderd. Veel meer trustworthy ook.’* (man, 45). *‘Daar zit wel een verdieping in.’* (man, 58). Verder geven sommige JIMs (n=7) aan dat het contact tijdens het traject veeleisender is en na afloop weer meer ongedwongen. Dat het contact veeleisender is, heeft soms een negatief gevolg. Hierdoor

ontstond er bij een JIM meer ruzie met de jongere dan voor het traject, want toen was er minder bemoeienis. Tot slot geeft een JIM aan dat de samenwerking met de hulpverlening de band ook negatief beïnvloedde. *'Het werd zo geforceerd op een gegeven moment, dat door irritatie ik ook diegene begon kwijt te raken... Hij zag me ook dat ik een soort snitch [verader] was'* (man, 30). Deze JIM is gestopt met het JIM-traject en nu is er weer goed contact, het vertrouwen komt langzaam weer terug. Ook JIMs die aangeven dat er geen verandering in de band met de jongere ontstond door het JIM-traject benoemen de samenwerking met de hulpverlening.

'Toen ik JIM werd merkte ik in het begin dat ze meer dingen aan het overwegen was ofzo, dus eerst was ze heel erg spontaan en gooide ze alles op tafel...maar ik had het idee dat ze wel zoiets had van... wat gaat ze daar dan mee doen naar de hulpverlening toe... Dat veranderde heel snel... omdat ik altijd heel open daar in was... toen merkte ik dat ze dus ook gewoon weer terugviel in hoe het was, hoe het contact al was.' (vrouw, 29).

Iets meer dan de helft van de JIMs (n=13) geeft aan dat de band hetzelfde is gebleven. *'De band is altijd al heel sterk geweest. Vanaf dat ze heel klein is. Dat zal ook zo blijven.'* (vrouw, 46). Van de 24 JIMs zijn er ook 2 die zeggen dat de band niet beter, maar ook niet slechter is geworden omdat ze het gevoel hadden niet tot de jongere door te dringen. *'Maar ik merkte dat het vanuit het kind eigenlijk helemaal niks kwam. Die wist mij met moeite te vinden. Of eigenlijk gewoon niet.'* (vrouw, 48).

De taken van de JIM worden vooral beschreven in termen van praktische en emotionele ondersteuning. JIMs vertellen dat ze de jongeren vooral aandacht geven, steunen en samen praten. *'Ik heb ontzettend geluisterd.'* (vrouw, 78). Verder kan een JIM een uitvalsbasis of toevluchtsoord zijn. Een plek waar de jongere even kan schuilen. Vijf JIMs hebben de jongere tijdens het traject (tijdelijk) in huis genomen. Maar meer JIMs laten weten dat de jongere op vaste momenten bij hen over de vloer kwam of stelde dat de jongere rust en regelmaat vonden bij de JIM thuis. *'Dus mijn taak was gewoon dat hij zich hier lekker voelde. Ja weet je, dit was een vluchtsoord.'* (vrouw, 42). Andere praktische zaken waarin JIMs de jongeren ondersteunen zijn solliciteren, huiswerk maken, woonruimte zoeken en scholen regelen.

Hoewel de JIM er voornamelijk voor de jongere is, heeft het JIM-traject ook invloed op ouders, broertjes en zusjes. De JIM speelt vaak een bemiddelende rol tussen jongere en ouders. Sommige JIMs nemen het ook op zich om uitleg en advies te geven aan ouders. De meeste JIMs benadrukken dat ze het belang van de jongere vooropstelden, maar goed contact met de ouders als voorwaarde zagen. *'Ik denk dat als ik met haar moeder niet meer on speaking terms ben dan kan ik dit ook niet meer doen.'* (vrouw, 48). Om de band goed te houden is het belangrijk om bewuste afwegingen te maken volgens een aantal JIMs. *'Je moet in gesprek blijven met iedereen zonder dat men het gevoel krijgt dat je partij voor iemand zoekt of neemt. Dat is een ding waar je ook over na moet blijven denken.'* (man, 50). In de praktijk blijkt dit niet altijd zo makkelijk te zijn. Een deel van de JIMs benoemen dat ze wel gestoeid hebben met de JIM rol en het contact met de jongere en het gezin. *'Dat was wisselen tussen ben ik nu nog steeds familie of word ik nu de hulpverlener? Dat is een*

vaag gebied. ' (man, 58).

Het JIM-traject heeft dus niet alleen invloed op de band tussen JIM en jongere maar ook op de band tussen JIM en de rest van het gezin. Zoals bij de band met de jongere is er een groep die aangaf dat er wel een verandering in de band, zowel positief als negatief, plaatsgevonden heeft en een groep die aangaf dat er geen verandering plaatsgevonden heeft. Een kleine meerderheid (n=14) ervaart geen verandering in de band met gezinsleden. *'Dat contact is hetzelfde gebleven en nu nog steeds. Ondanks die uithuisplaatsing.'* (vrouw, 29). In de groep die wel een verandering merkte (n=10), ging het vaak om gescheiden of samengestelde gezinnen en had een JIM meestal nog wel contact met de ene ouder, maar niet meer met de andere ouder. Acht JIMs vertelden dat het traject de band met een gezinslid op een negatieve manier beïnvloed heeft, waarbij sommigen nog wel contact hebben, maar op een andere manier. *'Ik vind het lastig dat mijn relatie met [de moeder] daardoor anders is... Zij voelt zich zeer zeker niet meer op haar gemak zoals het was.'* (vrouw, 62). Andere JIMs hebben door het JIM-traject helemaal geen contact meer met (bepaalde) gezinsleden. *'Met de vader heb ik nu niet zo veel contact, want hij is een beetje boos dat ik hem aangesproken heb denk ik.'* (vrouw, 58). *'En vanaf het moment dat ze het vroeg heb ik ook gedacht, dit kan mij wel eens mijn vriendschap gaan kosten. En dat is ook gebeurd.'* (vrouw, 48).

Dat het vaak om gescheiden ouders of samengestelde gezinnen gaat, maakt het uitzoeken van een JIM af en toe lastig. De band die de JIM voor het traject met de jongere en met het gezin heeft, is belangrijk voor wat het traject met de band kan doen. *'Wat is je relatie met het kind, als dat intensief is, stel nou het is je neefje of je nichtje, ik vind dat wel anders aanvoelen. Dan zou het best heel anders uit kunnen pakken, dat het dan wel goed uitpakt kan ik me voorstellen.'* (vrouw, 48). Maar in veel gevallen is er weinig keuze. *'De sociale omgeving werd ook steeds minder.'* (vrouw, 48). Veel jongeren hebben een klein sociaal netwerk en bevinden zich in een minimaal systeem. *'...dat netwerk... wat voor de JIM nodig is, dat is er heel vaak niet. En dat kan je niet creëren, dat is er gewoon niet. En dan gaat eigenlijk de hele JIM al onderuit.'* (man, 29).

Uit de verhalen van de JIMs wordt duidelijk dat het van groot belang is wie de JIM van de jongere wordt. In de meeste gevallen was het voor de jongere vrij snel duidelijk wie de JIM zou worden. In deze trajecten wordt de band tussen JIM en jongere vaak als natuurlijk en ongedwongen omschreven. Wanneer de keuze voor de JIM bijvoorbeeld voornamelijk vanuit een ouder komt, of de jongere kiest een JIM omdat dit wordt opgelegd vanuit de hulpverlening, dan eindigen de trajecten minder succesvol.

Huidige situatie jongere

In tabel 2 is een overzicht van de huidige situatie van de jongere weergegeven. Deze is ingedeeld in woonsituatie, school en werk. In deze tabel staat de situatie weergegeven zoals de JIM deze beschrijft. Aangezien de jongere niet zijn meegenomen in dit onderzoek is het niet met zekerheid te zeggen dat de realiteit overeenkomt met de resultaten gegeven door de JIMs. Een aantal JIMs wisten op het

moment van onderzoek niet precies hoe het ging met de jongere (n=4). De rest van de JIMs gebruikten veelal de woorden *rust* en *stabiel* en *langzaam*. De meeste JIMs geven aan dat het op de lange termijn beter gaat met de jongere (n=16). Vier JIMs geven aan dat het nog niet goed gaat met de jongere. Niet alle JIMs waren op de hoogte of de jongere op dit moment een baantje heeft.

Tabel 2: huidige situatie jongere

Casus	Woonsituatie	School	Werk
1	Begeleid wonen	Nee	Nee
2	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
3	Bij ouder(s) thuis	Nee	Ja
4	Bij ouder(s) thuis	Ja	Ja
5	Op zichzelf	Ja	Nee
6	Bij ouder(s) thuis	Nee	Ja
7	Gesloten instelling	Ja	Nee
8	Bij ouder(s) thuis	Nee	Ja
9	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
10	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
11	Bij ouder(s) thuis	Ja	Ja
12	Gesloten instelling	Ja	Nee
12	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
13	Bij ouder(s) thuis	Nee	Onbekend
14	Pleeggezin	Nee	Ja
15	Op zichzelf	Nee	Ja
16	Bij ouder(s) thuis	Nee	Ja
17	Bij ouder(s) thuis	Ja	Nee
18	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
19	Begeleid wonen	Ja	Ja
20/21	Bij ouder(s) thuis	Ja	Onbekend
22	Bij ouder(s) thuis	Ja	Ja
23	Bij ouder(s) thuis	Ja	Ja
24	Bij (voormalig) JIM	Nee	Nee
	Thuis/omgeving: 19 Hulpverlening: 5	Nee: 9 Ja: 15	Nee: 6 Ja: 11

Ondersteuning hulpverlening

De JIMs hebben allemaal een introductie of begingesprek gehad met de hulpverlening. De meeste JIMs vonden dit een prettig gesprek waarin duidelijk werd wat de rol van de JIM is en waarin tot op zekere hoogte een plan werd opgesteld en afspraken werden gemaakt ten aanzien van het traject.

Zo'n begingesprek, op zich heb ik daar wel een goed gevoel bij. Dat duidelijk was dat we met verschillende partijen hier zaten, en afspraken maakten, waarbij hij ook wel betrokken werd. En voor zover ik me kan herinneren gaf hij in het gesprek ook wel aan dat hij hier wel toe bereid was. Al was het niet, het is natuurlijk wel een puber, die gaat ook niet zeggen dit lijkt me echt fantastisch. (man, 65)

Het contact met de hulpverlening gedurende het traject loopt per JIM uiteen. Sommige JIMs hadden wekelijks gesprekken en andere benoemen amper contact te hebben gehad. Over het algemeen zijn de JIMs positief over het contact met de hulpverlening. De JIMs die weinig contact hadden met de hulpverlening geven aan dat ze daar ook niet zo veel behoefte aan hadden. Deze JIMs zien hun rol meer in relatie tot de jongere en hechten minder waarde aan de hulpverlening. *Soms vergat ik het ook helemaal... weet je ik werd heel af en toe gebeld... Het was elke keer een beetje een verplicht nummertje.* (vrouw, 42).

Alle JIMs hadden wel iets positiefs over de ondersteuning vanuit de hulpverlening te zeggen. Positieve aspecten van de hulpverlening zijn veelal terug te brengen naar contact. De JIMs geven over het algemeen aan dat de hulpverlener goed bereikbaar was, dat de gezamenlijke gesprekken zinvol waren, dat de JIM zelf ook de ruimte kreeg om gevoel en verdriet te delen en dat de jongere goed werd betrokken in het traject. Verder gebruiken de JIMs termen zoals, de hulpverlening was betrokken, transparant, flexibel en alert. *Ik heb wel in grote lijnen, even los van of dat nou hier specifiek is gebeurd, het gevoel gehad van [de hulpverleners] dat ze heel erg betrokken waren op de hele zaak. En ze waren ook naar ons als JIMs heel ondersteunend.* (man, 65).

Naast de vele positieve ervaringen met de hulpverlening en het traject zijn er ook een aantal negatieve ervaringen gedeeld. Een van de belangrijkste kritiekpunten is de heftigheid van het traject. Zoals eerder al benoemd geeft een flink aantal JIMs (n=15) aan dat ze het traject als heftig hebben ervaren. Dit kan terug te leiden zijn naar het moment dat het traject wordt ingezet. Sommige JIMs denken dat de jongere al te diep in de hulpverlening zat om nog door een JIM begeleid te worden. *'Weet je het was echt niet meer laagdrempelig. En ik vind dat de JIM best wel laagdrempelig is. Je moet constant iemand opvangen, maar als iemand steeds in het strafrechtelijke kader gaat zitten, dan denk je van hé, wat doe je dan.'* (man, 30). Het JIM-traject wordt gezien als alternatief voor uithuisplaatsing, hoewel een aantal JIMs dus aangeven dat een uithuisplaatsing toch noodzakelijk is. *'Maar zij is toen uiteindelijk wel uit huis geplaatst. En het doel natuurlijk van een JIM is dat dat niet gebeurt, maar het was gewoon noodzakelijk. Want het ging niet meer thuis, dus toen was het ook weer*

snel voorbij.' (vrouw, 29). Een meerderheid van de trajecten heeft te maken gehad met een uithuisplaatsing (n=13). Het verschilt wel wanneer dit is gebeurd. Er zijn JIMs (n=7) die de jongere gingen begeleiden op het moment dat ze weer thuis kwamen, of waarvan de jongere voordat het traject begon weer thuis is komen wonen. Er zijn JIMs (n=3) die aangeven dat ze nog steeds JIM waren van de jongere tijdens de uithuisplaatsing en in een aantal gevallen (n=3) stopte het JIM-traject tegelijk met de uithuisplaatsing.

Andere kritiekpunten die naar voren kwamen waren geen regelmaat in de gesprekken met de JIM en te weinig tijdsinvestering door de hulpverlening. Ze vonden de ondersteuning tekort schieten doordat ze verwacht hadden dat de hulpverleningsorganisatie meer voor ze kon doen. Het grootste deel van de JIMs (n=22) was echter wel positief over de betrokkenheid van de hulpverleningsinstanties. Tot slot deelden 2 JIMs hun negatieve ervaring met de hulpverlening met betrekking tot hun input als JIM. *'Ik merkte dat dat bij mij een soort irritatie opriep want ik geef jullie gewoon informatie waar jullie iets mee moeten doen, ten slotte ben ik de JIM, en er werd gewoon om heen gebogen.'* (man, 30).

In een aantal gevallen gaf de JIM (n=4) aan het gevoel te hebben dat de hulpverlening de regie niet uit handen wilde geven. Het werken met een JIM is relatief nieuw en kan voor hulpverleners op verschillende manieren worden ingevuld. In de andere trajecten wordt juist veel vrijheid gegeven voor de invulling van de rol en nam de hulpverlening een minder leidende rol aan. *'Ik had eigenlijk de verantwoordelijkheid van het gezin. En dat vond ik dan wel fijn... Als er wat was dat ik dan degene was die er wat mee ging doen.'* (vrouw, 58). Niet alle JIMs ervaren deze vrijheid als prettig. Deze JIMs geven aan dat dit het traject zwaar maakte en dat het gevoel van verantwoordelijkheid zorgt voor extra druk.

Aan het eind van het traject hebben 14 JIMs een eindgesprek gehad. Dit gesprek dient voornamelijk als evaluatie moment, als afsluiting van de hulpverlening voor jongere en JIM en het wordt ook gebruikt om afspraken te maken voor een eventueel vervolg. In de meeste eindgesprekken werd aangegeven dat wanneer de JIM na afloop van het traject nog behoefte zou hebben aan ondersteuning, dit nog steeds mogelijk is.

Over het algemeen waren de JIMs tevreden over het eindgesprek. Sommigen hebben het zelfs feestelijk afgesloten met gebak. *'Ik heb een eindgesprek gehad. We hebben, ik had nog gebak meegenomen, en toen hebben we een eindgesprek gehad. We hebben het afgesloten, met de familie, met alles.'* (vrouw, 58). Eén JIM schetste daarentegen een ander beeld van het gesprek. Het eindgesprek had volgens die JIM een verkeerde insteek door te focussen op wat er goed ging tijdens het traject, terwijl het traject volgens de JIM helemaal niet goed verlopen was. *'En ik dacht bij mezelf, van wat ging goed, nee laten we het hebben over wat kunnen we hier van leren. Wat kunnen we de volgende keer beter maken... dat is weer gewoon om het hele traject de hemel in te prijzen.'* (man, 30).

De overige JIMs (n = 10) hebben geen eindgesprek gehad. Redenen hiervoor zijn bijvoorbeeld het abrupt stoppen van het traject vanwege uithuisplaatsing of ruzie en het langzaam doodbloeden van het traject. De helft daarvan gaf aan dat ze het wel gemist hadden en de andere helft gaf expliciet aan

dat ze ook geen behoefte hadden aan een eindgesprek. *'Ik laat het nu... het is voor mij nu wel klaar. En daar is het eigenlijk bij gebleven.'* (vrouw, 48). *'Ik dacht gewoon bekijk het maar lekker. Dus ik ben daar misschien wel eigenwijs in, maar ja als je uiteindelijk niet naar me luistert dan heb ik ook geen toegevoegde waarde om bij een evaluatie te gaan zitten.'* (man, 30).

Succesfactoren en verbeterpunten

Gemiddeld geven de JIMs het traject een 7,8 op een schaal van 1 tot 10 ($SD = 2,16$). Hierbij geven 19 JIMs een 8,0 of hoger en 2 JIMs een onvoldoende, de rest zat daartussen. Ook JIMs waarvan het eigen traject geen succes was, geven soms aan dat ze het wel een goed concept vinden, maar dat het in die specifieke casus niet gewerkt heeft. Twee JIMs zouden het traject absoluut niet aanraden aan anderen, omdat ze zich absoluut niet gehoord voelde door de hulpverlening of omdat ze het traject te zwaar vind. Deze JIM gaf aan dat het zwaarder was dan ze zich had voorgesteld, en als ze dat had geweten was ze er niet aan begonnen. Als argumentatie voor het cijfer werden zowel werkzame elementen als verbeterpunten genoemd.

Werkzame elementen van de JIM-benadering volgens de JIMs zijn, een JIM is een buitenstaander die toch bij het gezin betrokken is, die door de jongere wordt vertrouwd en die de jongere ook nog eens zelf mag kiezen. Verder vertellen JIMs dat ze het JIM-traject goed vonden werken omdat een JIM anders te werk kan gaan dan de hulpverlening. Het is een vrijwillig traject en er is meer ruimte voor liefde en warmte. *'Je moet het niet gewoon doen van ik ben de JIM dus wat ik zeg moet je doen, maar je moet het vanuit je hart doen.'* (vrouw, 58).

De JIMs noemen ook verbeterpunten ten aanzien van het traject. Met betrekking tot de hulpverlening werd een aantal punten al eerder vermeld. Voormalige JIMs zouden graag meer regelmaat in de gesprekken en meer tijd voor de gesprekken willen. Eindgesprekken en regelmatige reflectie worden genoemd als verbeterpunten. Daarnaast moet er volgens JIMs meer aandacht komen voor de positie van de JIM. Hulpverleningsorganisaties die werken met een JIM moeten actief aan overige instanties laten weten wat de positie is van een JIM. Verder zou er meer aandacht moeten komen voor het afbouwen van de JIM rol na afloop van een traject. De hulpverlening zou volgens JIMs nog meer kunnen luisteren naar de JIM. Dat de hulpverlening nog meer zou moeten luisteren naar de JIM komt ook naar voren wanneer het gaat om culturele verschillen. Sommige JIMs geven aan dat het belangrijk is om dezelfde culturele/religieuze achtergrond te hebben als de jongere. Dit zorgt er voor dat de JIM op de hoogte is van de gebruiken en tradities van een gezin. Ook hier is het van belang dat de hulpverleners goed luisteren naar de JIM, deze kan helpen om de hulpverlener meer inzicht te krijgen in hoe de leden van een gezin met elkaar omgaan. *'Ja ik ben een westerse vrouw maar ik ben ook moslim opgevoed want mijn moeder was Indonesisch, dus ik ben ook op zijn moslims opgevoed. Dus ik weet precies wat de tradities zijn en hoe ik het moet aanpakken. Dus dat is ook fijn. En bij zulke mensen is het altijd moeilijk om een JIM in huis te krijgen, omdat er bepaalde culturen spelen dus dat is dan moeilijk.'* (vrouw, 58).

Een aantal JIMs (n=3) geven ook aan dat het belangrijk is om te kijken wanneer het traject ingezet wordt en de problematiek van de jongere. Zij geven aan dat wanneer de problematiek te groot is en er te lang wordt gewacht met het inzetten van de JIM dat er een grote kans is dat het traject niet slaagt. *'Het is weten wanneer ga je dat inzetten.'* (man, 45). *'Van alles geprobeerd, en toen zeiden ze van nou JIM.'* (man, 29).

Tot slot hebben meerdere JIMs (n=9) benoemd dat ze behoefte hebben gehad om met andere JIMs ervaringen te delen. Deze JIMs noemen bijeenkomsten voor JIMs als verbeterpunt.

Discussie

Het doel van het huidige onderzoek was het in kaart brengen van de ervaringen van voormalig JIMs. Er is gekeken naar betekenisgeving, de duurzaamheid en kwaliteit van de relatie, de lange termijneffecten voor de jongere en de ervaren ondersteuning vanuit de hulpverlening.

Hoe hebben JIMs het traject ervaren? Een aantal JIMs neemt een andere rol of een andere houding aan tijdens het traject ten opzichte van de rol die ze hiervoor hadden in het leven van de jongere. Het merendeel ziet mentorschap echter niet als een rol, maar als een natuurlijk proces. De ervaring van de JIMs was over het algemeen positief. Vooral het gevoel iets bereikt te hebben en het gevoel invloed te hebben (gehad) op de jongere worden als waardevol genoemd.

Hoe duurzaam is het opgebouwde contact tussen JIM en jongere? De periode tussen afsluiting van het hulpverleningstraject en het interview varieert van 6 maanden tot en met 4 jaar. De meeste JIMs, dat wil zeggen 75%, hebben nog contact met de jongere na afloop van het traject. Dit percentage komt overeen met gevonden percentages van boven de 75% in eerder onderzoek (Schwartz et al., 2013; Van Dam, Klein Schaarsberg et al., 2018). Ook geven JIMs, net als in het onderzoek van Schwartz et al. (2013), aan dat de frequentie van het contact over het algemeen afneemt na afronding van het traject. De overige JIMs hebben geen contact meer, maar staan nog wel open voor contact.

De oorzaken voor het beëindigen van de informele mentorrelatie als JIM komen overeen met de oorzaken voor het beëindigen van een formele mentorrelatie (Spencer et al., 2017), namelijk onvoorziene persoonlijke omstandigheden (zoals verhuizing), onvrede of onverschilligheid vanuit de jongere, onvrede vanuit de mentor, langzame uitdoving van het contact doordat beide partijen er geen moeite in steken en complete stilte vanuit de mentor. Een andere overeenkomst tussen de JIMs en formele mentoren is de samenhang tussen de kwaliteit van de relatie en duurzaamheid. Goede relaties tussen jongere en JIM of formele mentor werden vaker beëindigd als gevolg van externe oorzaken en zwakkere relaties werden vaker beëindigd door onvrede of langzame uitdoving. De JIMs die aangeven dat ze het gevoel hadden niets bereikt te hebben met het traject hebben over het algemeen ook geen contact meer met de jongere op de lange termijn.

Wat heeft het JIM-traject gedaan met de kwaliteit van de relatie(s) tussen de JIM en de jongeren/de gezinnen? Doordat een JIM een andere positie inneemt in het gezin ontstaan er andere sociale interacties, wat kan leiden tot een verandering in de kwaliteit van de relatie (Van Dam, Bakhuizen et al., 2018). Dat is deels bevestigd in het huidige onderzoek. Door de inzet van een JIM-traject ontstond in sommige relaties meer conflict en spanning. Dit is een bevestiging van de *natural paradox* (Van Dam, Bakhuizen et al., 2018) in de zin dat, door de natuurlijke relatie te formaliseren er een negatieve beïnvloeding van de band kan ontstaan. De *natural paradox* wordt ook deels ontkracht, want een aantal JIMs noemde een positieve verandering in de kwaliteit van de relatie met de jongere en de meerderheid van de JIMs ervaart geen verandering in de kwaliteit van de relatie met de jongere. Een deel hiervan geeft ook aan dat ze de JIM-rol niet bewust op zich hebben genomen. Dus niet iedereen ervaarde een verandering in houding of positie. Voor hen was het proces heel natuurlijk en

vanzelfsprekend.

Ook de relatie van de JIM met het gezin kan veranderen door het traject (Van Dam & Verhulst, 2016). Het huidige onderzoek bevestigt dit. Het merendeel heeft nog steeds goed contact, maar een aantal trajecten is geëindigd met een negatieve verandering in de band, waarbij sommige JIMs nu geen contact meer hebben met bepaalde gezinsleden. Dit betekent dat er goed nagedacht moet worden over de keuze van de JIM. Meerdere JIMs benoemden expliciet dat er meer stilgestaan moet worden bij de relatie van de JIM met het gezin en de jongere. Het gaat over het algemeen in de hulpverlening om kwetsbare gezinnen met kwetsbare netwerken. In het zoeken naar en samenwerken met een JIM moet ervoor gewaakt worden dat de bestaande relaties niet op een negatieve manier beïnvloed worden.

Hoe gaat het nu met de jongeren na afronding van het traject? De meeste JIMs (n = 16) geven aan dat het op het moment van het onderzoek goed of in ieder geval beter gaat met de jongere, zij zagen meer rust en stabiliteit op de lange termijn. Hoewel het doel van een JIM-traject onder andere het voorkomen van uithuisplaatsing is (Van Dam & Verhulst, 2016), zijn in het huidige onderzoek 7 van de 24 jongeren (29%) uit huis geplaatst. Dit is lager dan in twee eerdere studies, waarbij in totaal 138 jongeren zijn meegenomen, hier bleef ongeveer 80-90% van de jongeren thuis wonen, ondanks een eerdere indicatie voor uithuisplaatsing (Van Dam et al, 2017; 2018). Inmiddels wonen enkele jongeren weer thuis of bij een vertrouwd iemand uit de omgeving, waardoor het percentage dat niet meer uit huis is geplaatst is gestegen naar 80%. Drie van de uithuisplaatsingen betekende ook het einde van het JIM traject, en bij twee jongeren ook het einde van het contact met de JIM. Dit is niet in lijn met de JIMbenadering: een JIM kan juist contact met de jongere houden tijdens trajectwisselingen. Dit zien we wel terug in de overige zes uit huis geplaatste jongeren, die ook na de uithuisplaatsing contact bleven houden met de JIM. Hoewel het terugbrengen van het aantal uithuisplaatsingen prioriteit heeft, geven JIMs ook aan dat een JIM traject waarin een jongere toch uit huis wordt geplaatst niet is mislukt, ze benoemen dat het soms voor de jongere beter is omdat de situatie thuis onhoudbaar was.

Hoe hebben JIMs de ondersteuning van de hulpverlening ervaren? Over het algemeen hebben JIMs de ondersteuning aan hen positief ervaren. Dit is veelal terug te brengen tot positief contact met de hulpverlening. JIMs vonden de gezamenlijke gesprekken zinvol, vonden de hulpverleners goed bereikbaar en geven aan zelf ook de mogelijk te krijgen voor het delen van zorgen en verdriet. Het grootste kritiekpunt met betrekking tot de ondersteuning van de hulpverlening was het tekortschieten in het communiceren van de JIM-positie aan andere organisaties. Veel JIMs gingen er redelijk zelfstandig in en hadden slechts af en toe contact met de hulpverlening. De JIM-benadering is voor de hulpverlening een nieuwe manier van werken. Zij volgen nu de JIM en het gezin en hebben meer een faciliterende dan een leidende rol (Van Dam & Verhulst, 2016). De vrijheid die hierdoor aan de JIM gegeven werd om zelf de JIM rol in te vullen werd gewaardeerd vanwege een gevoel van verantwoordelijkheid en gelijkwaardigheid, maar het werd ook bekritiseerd als belastend. Een aantal

JIMs schoof deze manier van werken af als makkelijk, de hulpverlening hoefde het werk zelf niet te doen. Bij de meeste trajecten deed de hulpverlening dus een stapje terug. Bij enkele uitzonderingen bleef de verantwoordelijkheid in zijn geheel bij de hulpverlening liggen of luisterde de hulpverlening niet genoeg naar de JIM. Na afronding van het traject heeft bijna niemand meer behoefte (gehad) aan contact met de hulpverlening.

Wat zijn volgens JIMs succesfactoren en verbeterpunten van een JIM-traject? Het overgrote deel van de JIMs (n = 23) zou het traject aan een ander aanraden. Dit betekent dat zij over het algemeen achter het concept staan en/of tevreden zijn met hoe het gelopen is. Twee JIMs gaven het traject een onvoldoende. Zij hadden ook voornamelijk negatieve ervaringen met het traject. Het overige van de JIMs gaf de JIM-benadering een voldoende, ondanks dat niet iedereen een succesvol traject heeft doorlopen.

De JIMs benoemen een aantal sterke en werkzame elementen van de JIM-benadering. Het gaat om een buitenstaander, een vertrouwenspersoon, die de jongere zelf mag kiezen, het zorgt voor een verbetering van de positie van het kind, het schept duidelijkheid voor betrokkenen en het is laagdrempelig. De verbeterpunten zijn volgens JIMs voornamelijk: meer aandacht voor de positie van de JIM, meer mogelijkheden tot overleg met andere JIMs, meer participeren in de besluitvorming en oog voor de complexiteit van de problematiek.

De bovenstaande concepten zijn sterk met elkaar verweven. Zo zegt de duurzaamheid van de relatie ook iets over de kwaliteit van de relatie en andersom. Doordat de relatie duurzaam is, zijn er meer mogelijkheden om betrokken te zijn bij de jongere, waardoor de band vaak hechter is (Whitney et al., 2011). Tegelijkertijd leidt een sterkere relatie vaker tot duurzaam contact. Uit het huidige onderzoek blijkt ook dat zwakkere relaties tussen jongere en JIM vaker leiden tot een vroegtijdige beëindiging van het traject of een beëindiging van het contact na afloop van het traject. De JIM heeft dan geen invloed op de jongere. Bij een sterkere en duurzamere relatie neemt een jongere sneller advies aan van de JIM. Dit kan leiden tot een verbetering van de huidige situatie van de jongere. In het onderzoek van Van Dam, Klein Schaarsberg et al. (2018) hadden drie van de vier jongeren nog contact met hun JIM drie jaar na afronding van het traject. Deze jongeren hadden bovendien een grotere sociale vindingrijkheid, wat samenhangt met epistemisch vertrouwen; jongeren vroegen meer hulp en stonden meer open voor het ontvangen van hulp. In het huidige onderzoek zijn de sociale vindingrijkheid en epistemisch vertrouwen niet onderzocht. Vertrouwen in meer algemene zin werd echter door bijna alle JIMs benoemd. Om invloed te kunnen hebben op de jongere moet de jongere de JIM vertrouwen. Door het vertrouwen krijgt de JIM een nieuwe positie binnen het gezin, de hoogste status van de positioneringstheorie (Harre et al., 2009). Hierdoor zou een JIM-traject het epistemisch vertrouwen van ouders en jongere kunnen verhogen.

Het huidige onderzoek kent een aantal beperkingen. Ten eerste zijn de concepten sociale vindingrijkheid en het epistemisch vertrouwen niet meegenomen. Uit de interviews kwam het concept van vertrouwen echter wel steeds naar voren. Wanneer sociale vindingrijkheid en epistemisch

vertrouwen meegenomen worden in vervolgonderzoek kan meer inzicht verkregen worden in de werking van een JIM en de gevolgen hiervan op de lange termijn. Ten tweede is in het huidige onderzoek een kleine, niet representatieve steekproef van JIMs getrokken. Daarnaast zijn er slechts voormalige JIMs geïnterviewd. Voor een volledig beeld van de ervaring met een JIM-traject moeten ook ouders en jongeren aan het woord komen. Tot slot hadden bijna alle JIMs al eens meegewerkt aan een kort onderzoek. Het zou kunnen dat alleen de JIMs die graag hun verhaal wilden vertellen bereid waren om mee te werken aan het huidige onderzoek. Dit zou kunnen betekenen dat deze ervaringen niet te generaliseren zijn naar de ervaringen van alle JIMs.

Naast beperkingen kent het huidige onderzoek ook een aantal sterke kanten. Ten eerste is er sprake van een hoge validiteit en betrouwbaarheid. Er is gebruik gemaakt van member validation door de transcripten terug te sturen naar de participanten en de eerste twee interviews zijn door beide onderzoekers afgenomen om een hogere mate van overeenstemming te bereiken. Doordat alle participanten met dezelfde topiclijst geïnterviewd zijn, is de interne validiteit hoog (Everaert & Van Peet, 2006). De gekozen topics en onderwerpen dekten de ervaringen van JIMs bijna in zijn geheel. Hierdoor konden de ervaringen van JIMs op een systematische wijze uitgevraagd worden in de interviews.

Conclusie en advies

In het kiezen en identificeren van een JIM is het van belang om de regie bij de jongere te houden, dit vergroot de kans op een positieve JIM-relatie en duurzaamheid van het contact tussen JIM en jongere. Tegelijkertijd is het belangrijk om rekening te houden met de keuze van de JIM, een JIM-traject kan soms negatieve gevolgen hebben voor de kwaliteit van de relatie(s) wanneer de jongere hier niet zelf een bewuste keuze in gemaakt heeft. Bij jongeren en gezinnen met een klein sociaal netwerk kan dat extra schadelijke gevolgen hebben. Bovendien is het zo dat er zelden sprake is van een duurzame relatie na afronding van het traject wanneer de kwaliteit van de relatie niet optimaal was voor de start van het traject. Daarom adviseren we professionals om in het keuzeproces van de jongere voor een JIM rekening te houden met de mogelijk (onbedoelde) schadelijke gevolgen van dit proces en de beoogde samenwerking.

Wat betreft de ondersteuning vanuit de hulpverlening hadden de voormalige JIMs verschillende ervaringen, behoeften en verwachtingen. Het is van belang dat hulpverlenende instanties meer oog hebben voor individuele afstemming. Elke JIM is uniek en heeft daardoor andere wensen en verwachtingen met betrekking tot ondersteuning. Bovendien kan dat gedurende het traject veranderen. Wanneer de hulpverlening regelmatig met de JIM overlegt en reflecteert op de rolverdeling, dan kan een aantal genoemde verbeterpunten – zoals meer tijd voor de gesprekken, regelmatigere reflectie, meer betrokkenheid en een eindgesprek – makkelijker plaatsvinden. Ook kan dan mogelijk het negatieve gevoel van sommige JIMs weggenomen worden, in de zin dat zij de inzet van een JIM-traject voor de hulpverlening een makkelijke of manipulatieve manier van werken vonden. Het advies aan professionals is om regelmatig (bijvoorbeeld maandelijks) met de JIM de samenwerking en rolverdeling te bespreken.

Voor huidige en toekomstige JIMs is het belangrijk dat de positie van de JIM verbetert, mede gezien de complexiteit van de problematiek waar ze bij betrokken zijn. Diverse JIMs geven aan dat de erkenning van de positie van de JIM bij samenwerkende organisaties onvoldoende is. Daarnaast geven sommigen aan dat ze erg veel verantwoordelijkheid krijgen toegeschoven, terwijl anderen juist aangeven niet te worden meegenomen in cruciale besluitvorming. Dit duidt op willekeur en onduidelijkheid in de positie van deze informele steunfiguren, in het buitenland zijn voorbeelden bekend waarin dit beter is georganiseerd. In België is bijvoorbeeld in de wet verankerd dat jeugdigen die hulp ontvangen een vertrouwenspersoon uit de eigen omgeving mogen aanwijzen die hen helpt hun rechten en belangen te behartigen (Louwagie, 2018). Dit is geen officiële vertegenwoordiger, zoals ouders of voogd, maar een spreekbuis van de jeugdige. De vertrouwenspersoon is geen verplichting voor de jeugdige; het is een preventieve benadering en een recht waar hij aanspraak op kan maken. Wanneer de jeugdige dit doet, hebben zorginstellingen de plicht deze vertrouwenspersoon te informeren over beslissingen, te woord te staan wanneer gevraagd en toegang te geven tot dossiergegevens die ook inzichtelijk zijn voor de jongere. In Denemarken is het vastgelegd in de wet- en regelgeving dat jongeren onder de 18 die door de politie worden opgepakt, tijdens het verhoor altijd

worden bijgestaan door een social worker, welke de taak heeft om met ouders en steunfiguren uit de omgeving de risico- en beschermende factoren in kaart te brengen. Gezien de recente rapporten De Winter en Samson over (seksueel) geweld in de jeugdzorg en de omstandigheid dat passende zorg niet altijd beschikbaar is, bijvoorbeeld door wachtlijstproblematiek, lijkt onderzoek naar een versteviging van de rechtspositie van de jeugdige die te maken krijgt met (soms gedwongen) jeugdhulp opportuun. Ons advies hierover is dan ook om het als een recht te beschouwen dat jongeren in de jeugdhulp informele steunfiguren mogen vragen om raad en advies, ook, of misschien wel juist, bij complexe besluitvorming. Hierbij is ons voorstel om te verkennen hoe een verankering in de wet van de rechtspositie van informele (natuurlijke) mentoren, ondersteunend kan zijn aan de rechtspositie van het kind, zoals beschreven in artikel 12 en 16 van het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind: 'De Staten verzekeren het kind dat in staat is zijn of haar eigen mening te vormen, het recht die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang wordt gehecht in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid'.

Een andere aanbeveling voor de praktijk heeft te maken met het beter voorbereiden van de JIMs. Dit kan bijvoorbeeld door een pas gekozen JIM uit te nodigen voor een informatieavond met andere JIMs, waarin ze op de hoogte worden gesteld van de zorgcontext, samenwerking met de hulpverlening en worden voorbereid op de eventuele heftigheid van het traject. Dit om te zorgen dat de JIM zichzelf staande weet te houden in zijn nieuwe rol om de JIM het gevoel te geven dat hij/zij er ook toe doet en om de JIM meteen de gelegenheid te geven andere JIMs te ontmoeten. Dit zou gerealiseerd kunnen worden door een vaste plek in de gemeente waar elke week JIM-instap avonden worden gehouden, en eventueel ook andere, bijvoorbeeld thematische, JIM avonden kunnen worden georganiseerd. Advies aan instellingen en gemeenten: organiseer JIM ontmoetingen en uitwisseling, bekijk ter inspiratie bijvoorbeeld naar mantelzorg cafés.

Tot slot is het van belang dat er met JIMs duidelijker wordt gesproken over nazorg. Alle JIMs geven aan wel een startgesprek te hebben gehad, maar niet alle JIMs hadden een eindgesprek. Dit kan resulteren in onduidelijke afspraken over de afronding of instandhouding van het contact tussen jongere en JIM. Daarbij geven JIMs aan dat contact met andere JIMs tijdens en na het traject gewenst is. Instelling en gemeenten die samenwerken met JIMs, adviseren we om dit te borgen. Zodat JIMs niet alleen tijdens het traject ondersteuning krijgen, maar er ook na het traject sprake is van passende steun.

Vanuit het huidige onderzoek kan ook een aantal aanbevelingen gedaan worden voor vervolgonderzoek. Vervolgonderzoek zou zich moeten richten op het aantonen van een (causale) relatie tussen een JIM-traject en een verbetering in de situatie van de jongeren op de lange termijn. Het huidige onderzoek geeft slechts een indicatie dat het bij de meeste jongeren na een JIM-traject op de lange termijn goed of beter gaat. Een andere aanbeveling voor vervolgonderzoek is aandacht besteden aan sociale vindingsrijkheid en epistemisch vertrouwen, aangezien nog weinig bekend is over de werking hiervan in JIM-trajecten. Tot slot is het interessant om de ervaringen van de JIMs te

vergelijken met ervaringen van ouders en jongeren. Kijken zij op de lange termijn hetzelfde terug op het JIM-traject of verschilt dat?

Dit onderzoek geeft een goed beeld van de verschillende ervaringen van de JIMs, nadat de hulpverlening is afgerond. Het merendeel van de JIMs houdt contact met de jongere na afloop van het hulpverleningstraject en in de meeste gevallen is de dreigende uithuisplaatsing afgewend en woont de jongere thuis of in zijn vertrouwde omgeving. Daarmee is het werken met een JIM een positieve en veelbelovende aanpak in de jeugdhulp, mits deze door alle betrokken partijen op waarde wordt geschat.

Literatuurlijst

- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen (2^e druk)*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Christensen, K., Rhodes, J., Hagler M., Raposa, L. & Stams, G.J.J.M. (2019). *The effects of formal youth mentoring program models: A follow-up meta-analysis of friendship versus targeted approaches*. Manuscript submitted for publication.
- Everaert, H., & Van Peet, A. (2006). *Kwalitatief en kwantitatief onderzoek*. Utrecht: Hogeschool van Utrecht.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatieve analyse: kunst én kunde*. Amsterdam: Boom Lemma uitgevers.
- Harre, R., Moghaddam, F. H., Cairnie, T. P., Rothart, D., & Sabat, S. R. (2009). Recent advances in positioning theory. *Theory & Psychology, 19*, 5-31. doi: 10.1177/0959354308101417.
- Kesselring, M., De Winter, M., Van Yperen, T., & Lecluijze, S. (2016). Partners in parenting: An overview of the literature on parents' and nonparental adults' perspectives on shared responsibilities in childrearing. *Issues in Social Science, 4*, 69-97.
- Louwagie, J. (2018). NOTA: Richtinggevend kader over het recht op bijstand van de minderjarige door een vertrouwenspersoon in de integrale jeugdhulp.
- Raposa, E. B., Rhodes, J. E., & Herrera, C. (2016). The impact of youth risk on mentoring relationship quality: Do mentor characteristics matter? *American Journal of Community Psychology, 57*, 320-329. doi: 10.1002/ajcp.12057
- Raposa, E. B., Rhodes, J., Stams, G. J. J. M., Card, N., Burton, S., Schwartz, S., ... Hussain, S. (2019). The Effects of Youth Mentoring Programs: A Meta-analysis of Outcome Studies. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 423-443. doi: 10.1007/s10964-019-00982-8
- Rigter, J. (2013). *Handboek Ontwikkelingspsychopathologie bij Kinderen en Jeugdigen*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Rijksoverheid (2018, 22 januari). Handleiding Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/01/22/handleiding-algemene-verordening-gegevensbescherming>
- Rhodes, J. E. (2002). *Stand by me: The risks and rewards of mentoring today's youth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schwartz, S. E. O., Rhodes, J. E., Spencer, R., & Grossman, J. B. (2013). Youth initiated mentoring: Investigating a new approach to working with vulnerable adolescents. *American Journal of Community Psychology, 52*, 155-169. doi: 10.1007/s10464 -013-9585-3
- Spencer, R., Basualdo-Delmonico, A., Walsh, J., & Drew, A. L. (2017). Breaking Up Is Hard to Do: A Qualitative Interview Study of How and Why Youth Mentoring Relationships End. *Youth & Society, 49*, 438-460. doi: 10.1177/0044118X14535416
- Spencer, R., Gowdy, G., Drew, A. L., & Rhodes, J. E. (2019). "Who knows me the best and can encourage me the most?": Matching and early relationship development in Youth-

- Initiated-Mentoring relationships with system-involved youth. *Journal of Adolescent Research*, 34, 3-29. doi:10.1177/0743558418755686
- Spencer, R., Tugenberg, T., Ocean, M., Schwartz, S. E. O., & Rhodes, J. E. (2016). "Somebody who was on my side": A qualitative examination of youth initiated mentoring. *Youth & Society*, 48, 402-424. doi: 10.1177/0044118X13495053
- Van Dam, L., Bakhuizen, R. E., Schwartz, S. E. O., De Winter, M., Zwaanswijk, M., Wissink, I., & Stams, G. J. J. M. (2019). An Exploration of Youth–Parent–Mentor Relationship Dynamics in a Youth-Initiated Mentoring Intervention to Prevent Out-of-Home Placement. *Youth and Society*. <https://doi.org/10.1177/0044118X19857867>
- Van Dam, L., Klein Schaarsberg, R., Wissink, I. B., Zwaanswijk, M., Stams, G. J. J. M., & Schwartz, S. E. O. (2018). Youth Initiated Mentoring: A Mixed Methods Follow-Up Study among Youth At-Risk for Out-of-Home Placement. *Submitted for publication*.
- Van Dam, L., Neels, S., De Winter, M., Branje, S., Wijsbroek, S., Hutschemaekers, G., ... Stams, G. J. (2017). Youth initiated mentors: Do they offer an alternative for out-of-home placement in youth care? *The British Journal of Social Work*, 47, 1764-1780. doi: 10.1093/bjsw/bcx092
- Van Dam, L., Smit, D., Wildschut, B., Branje, S. J. T., Rhodes, J. E., Assink, M., & Stams, G. J. J. M. (2018). Does natural mentoring matter? A multilevel meta-analysis on the association between natural mentoring and youth outcomes. *American Journal of Community Psychology*, 62, 203-220. doi: 10.1002/ajcp.12248
- Van Dam, L., & Verhulst, S. (2016). *De JIM-aanpak. Het alternatief voor uithuisplaatsing van jongeren*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Van Dam, L., Van Gils, S., Brekelmans, K., Stams, G.J.J.M., & Prieto-Flores, O (2019). *Is relationship quality between mentor and mentee related to psychosocial problems and resilience?* Manuscript submitted for publication.
- Van Petegem-van Beek, E., & Konijn, C. (2018). JIM's, ruim een jaar later. Follow-up onderzoek JIM-aanpak. Amsterdam: Spirit, *interne publicatie*.
- Wester, F. (2003). *Rapporteren over kwalitatief onderzoek*. Utrecht: Lemma BV.
- Whitney, S. D., Hendricker, E. N., & Offutt, C. A. (2011). Moderating factors of natural mentoring relationships, problem behaviors, and emotional well-being. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 19, 83-105. doi: 10.1080/13611267.2011.543573.

Bijlagen

Bijlage 1: Topiclijst

Betekenisgeving

Hoe heeft u het ervaren om JIM te zijn?

Wat denkt u dat het JIM-traject betekend heeft voor de jongere?

Wat heeft het voor u betekend om JIM te zijn?

Wat was voor u een mooi moment in het eigen JIM-traject?

Wat was voor u een moeilijk/lastig moment in het eigen JIM-traject?

De duurzaamheid en de kwaliteit van de relatie

Ziet u uzelf nog als JIM?

Kunt u uitleggen waarom wel/niet?

Heeft u na het afronden van het traject nog contact met jongere gehad?

Bij nee: Wanneer en waarom stopte het contact?

Bij ja: Hoe ziet dit contact er nu uit?

Wat voor hulp bood u tijdens het traject?/Welke taken nam u op zich tijdens het traject?

Hoe is dat nu?

Hoe zou u de band met de jongere omschrijven aan het begin van het JIM-traject?

In hoeverre is het contact met de jongere veranderd na afronding van het traject?

Hoe zou u de band met het gezin omschrijven aan het begin van het JIM-traject?

In hoeverre is het contact met het gezin veranderd na afronding van het traject?

Ondersteuningsbehoefte hulpverlening

Heeft u aan het einde van het traject een eindgesprek gehad?

Hoe kijkt u hier nu op terug?

Hoe was u ervaring met de hulpverlening tijdens het traject?

Wat heeft u gemist in de ondersteuning vanuit de hulpverlening?

Wat waren goede aspecten van de ondersteuning vanuit de hulpverlening?

Heeft u nog behoefte (gehad) aan contact of ondersteuning vanuit de hulpverlening na afloop van het traject? En waren hier voldoende mogelijkheden voor?

De situatie van de jongere

Hoe gaat het nu met de jongere?

Kunt u iets vertellen over de woon en leefsituatie van de jongere tijdens het traject?

Is hier iets in veranderd na afloop van het traject?

Kunt u iets vertellen over de school/werk situatie van de jongere?

Is hier iets in veranderd na afloop van het traject?

Algemeen

Op een schaal van 1-10, in hoeverre zou u een JIM-traject aanraden aan anderen in een soortgelijke situatie? Waarom dit cijfer?

Bijlage 2: Codeerschema
Betekenisgeving

Betekenis voor de jongere

Betekenis voor de JIM

- Ervaring
  - o Positieve ervaring/mening
  - o Negatieve ervaring/mening
- Persoonlijke ontwikkeling
- Betekenisgeving JIM titel

Duurzaamheid van de relatie

Geen contact

Wel contact

Kwaliteit van de relatie

Prioriteit/houding van de JIM

Taken JIM

Relatie jongere

- Geen verandering
- Verandering voor, tijdens en na het traject

Relatie gezin

- Geen verandering
- Verandering voor, tijdens en na het traject

Huidige situatie jongere

Huidige situatie jongere

Uithuisplaatsing

Ondersteuning hulpverlening

Algemeen In Verbinding (Spirit)

Hulpverlening jongere en gezin

- Positief
- Negatief

Hulpverlening voor JIM

- Positief
- Negatief
- Frequentie

- Na afloop traject

Positie van de hulpverlening ten opzichte van JIM

Overige hulpinstanties

Overig

Duur traject en tijd geleden

Zorgachtergrond JIM's

Cijfer traject

Werkzame elementen JIM-traject

Verbeterpunten JIM-traject

Bijlage 3: Toestemmingsformulier

Toestemmingsformulier

‘Ik verklaar hierbij op voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over het onderzoek “Duurzame effecten van natuurlijk mentorschap, wat kan een JIM hierin betekenen?” van de Universiteit van Amsterdam, faculteit maatschappij en gedragswetenschappen uitgevoerd door Lotte Heijmans, Manon Prins, Judith Holkema onder begeleiding van prof. Geert-Jan Stams, Dr. Levi van Dam, zoals uiteengezet in het telefoongesprek. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud daarbij het recht deze instemming weer in te trekken zonder dat ik daarvoor een reden hoeft te geven. Ik beseft dat ik op elk moment mag stoppen met het onderzoek en tot 8 dagen na het onderzoek mijn deelname alsnog kan intrekken. In het geval dat ik mijn deelname staak of toestemming intrek zullen alle tot dan toe verzamelde gegevens definitief worden verwijderd.

Indien mijn onderzoeksresultaten gebruikt zullen worden in wetenschappelijke publicaties, dan wel op een andere manier openbaar worden gemaakt, zal dit volledig geanonimiseerd gebeuren. Mijn persoonsgegevens zullen niet door derden worden ingezien zonder mijn uitdrukkelijke toestemming.

Als ik nog verdere informatie over het onderzoek zou willen krijgen, nu of in de toekomst, kan ik me wenden tot Dr. Levi van Dam, Lotte Heijmans. (telefoon: +31 653823013, +31 655853014; e-mail: levi@jimwerkt.nl, lotte.heijmans@quicknet.nl.)

Met eventuele klachten over dit onderzoek kan ik me wenden tot de secretaris van de Commissie Ethiek van de Faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam; email: commissie-ethiek-fgw@uva.nl; telefoon: +31 20 - 525 3054; Kloveniersburgwal 48, 1012 CX Amsterdam.’

Aldus in tweevoud getekend:

..... Datum .....
Naam proefpersoon Datum Handtekening

‘Ik heb toelichting verstrekt op het onderzoek. Ik verklaar mij bereid nog opkomende vragen over het onderzoek naar vermogen te beantwoorden.’

..... Datum .....
Naam onderzoeker Datum Handtekening